- Title – जीवश्राद्ध
- Accession No – Title –
- Accession No –
- Folio No/ Pages – 13 × 2 = 26
- Lines-
- Size
- Substance Paper –
- Script Devanagari
- Language – संस्कृत
- Period –
- Beginning – म्योन्मुखंप्रदर्भेषु प्रदद्या। – – –
- End – स्नुवर्णमुख॰ – – – चंदनागुरु कानिच।
- Colophon-
- Illustrations -
- Source -
- Subject - कर्मकाण्ड
- Revisor -
- Author - अज्ञात
- Remarks- अपूर्ण

2-14

स्यो न्यसेद्बुदर्भेषु प्रदद्याद्दवनेजनम् ॥२५॥ स्वधास्तिष्ठु कवाहाय फद्रनमइति स्म
रेत् ॥ अमुकामुकगो[illegible]त्रैतनुभ्यमस्तु तिलोदकम् ॥२६॥ प्रदद्याद्दशपिंडं गंधमृपुस्मर्घं
पुष्पसमन्वितान् ॥ धूपदीपौ च वलिर्गंधः सर्वे वामस्तु चाक्षयम् ॥२७॥ दशपिं
डं स्ततो दत्वा विह्लोऽसौ प्रमुखं स्मरेत् ॥ निरूप्याणि श्रतां स्तोयं नाभिमात्रे प्रवि
श्य च ॥२८॥ प्रक्षिप्य स्फूर्ण्णकुंभेन जलमध्ये पृथक्पृथक् ॥ प्रदद्यात्संचयं पंचा
शत्कुंभान्नावे जलांजलीन् ॥२९॥ ह्यारोपं ते गृहे चाथ द्वारं तोयं च निश्चिपेत् ॥
जीवात्र स्नातीति दुग्धं वपि वेदं वाप्यनुस्मरेत् ॥३०॥ यास्यो न्यसेद्बुदर्भेषु बुध
येत्यस्माद्दद्यं तुरः ॥ अमावस्यायां कुर्याच्च जीवश्राद्धमतः परम् ॥३१॥ इत्यानु
मासदत्तपिंडैः पूरयेत्कर्षकत्रयम् ॥ कुर्याच्च मासिकं मासि सपिंडीकरणं तथा ॥३२॥
दद्दिहोनतु दद्दिहादिग्भावे ॥ अदूरे च वचवासवायवः नुम्य उपवेशातायह्म
णाय ॥ एवं रौद्राचेत्यवि पूर्ध्यान्नि के स्थाने ॥ प्रधानहोमस्थाने ॥ इति कात्यायन
रीश्राद्धकांडे चतुर्थे जीवश्राद्धप्रयोगः ॥ समप्तं श्राद्धकांडं ॥ चंद्रप्रकाशेष्य
नेनैव विधिना जीवश्राद्धं लिखितमस्तु ॥ अथ वृत्ति पुराणोक्तजीवश्राद्धस्य
पद्धतिं ॥ कातीयानुगतां वक्ति भट्टदामोदरो गजः ॥१॥ विदुष्यामप्यनुष्ठाने

सुश्रोतानं ते नतः सर्व मासमनमप्रपरस्पृ
अर्थी द्रीक्षिरनां साना श मीर्गोमपृथु नः
प्रवाह ३

(1)

स्मरेत् ॥ चतुर्दशांततो गंधद्यपार्श्वतां मरिदृशाम् ॥१२॥ पूर्वेण विप्र सौम्येन नरा
जा वैश्यो परेण च ॥ दक्षिणेन तथा शूद्रो मार्गेणु विकरे घवान् ॥१३॥ वस्त्राणि लो
हरवर्णानि जितं नहृतिसं स्मरन् ॥ दक्षिणाभिमुखो वह्निं ज्वालयेत्तत्र च स्वयम् ॥
१४॥ पंचाशद्भिः कुशैः ब्रह्मी कृत्वा प्रतिकृतिं दहेत् ॥ कृत्वाश्मशानकं होमं पू
र्णं हुत्वं तमेव हि ॥१५॥ निरग्निरथवा भूमिं पर्णं कृत्वैव संस्मरेत् ॥ हुत्वा प्राच्या
निके स्थाने पश्चादाताय येहितात्म ॥१६॥ अथवैब्रावरे वह्नौ मुग्धमिश्रं च कृतं ततः ॥
॥ तिलतंदुलमिश्रं च दद्यात् पंच पवित्रकम् ॥१७॥ पूरयेत्कुंभकाम्रात्रमधुक्षीरच
तोदकैः ॥ तदुद्यानैत तोम्रहृदैः पात्राणि त्रीणि पूरयेत् ॥१८॥ ओं पृथिव्यै नमः स्वप्न
मितिश्चैकं निवेदयेत् ॥ ओं यमाय नमश्चेति द्वितीयं तदनंतरम् ॥१९॥ ओं नमस्त्राय रु
द्राय स्मशानपतये तथा ॥ ततो दीपं समि ज्ञाग्निं भूमौ प्रकृति दाहिकम् ॥२०॥ ओं क्र
व्यादमग्निं जप्त्वा वै भूमौ नमः इति स्मरन् ॥ चीरांकं जलेकुंभं च विकरेत्स्मशां
तये ॥२१॥ नाभिमात्रं ततस्तोयं प्रविश्य च यदि स्नुरवः ॥ स्नप्त्यो यमसंस्थेभ्यो दद्या
त्स्नप जलांजलीन् ॥२२॥ यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चांतकाय च ॥ वैवस्वताय काला
य सर्वभूतक्षयाय च ॥२३॥ स्वधाकार नमस्कार प्रणवैः सह सप्तधा ॥ ओं शिवाय
च रुद्राय स्मशानपतये नमः ॥२४॥ तिलोदकाभ्यां पूर्णं तु कुंभं च विकरे दृढं ॥ पा

त्॥ ओं अग्नये कव्यवाहनाय स्वधानम इति दक्षिणस्यां॥ ओं यमायांगिरस्वते
स्वधानम इति मध्ये स्थानि वेदयेत्॥ ततोऽपवाङ्गोऽपक्रमे ब्राह्मणान्॥
स्नातान् यजमानः॥ सदर्भेणाहूतान्॥ प्रांगणे शुचिः॥ कृतांजलिर्द्दर्भेषु
तिष्ठन् स्वागतमिति ब्रूयात् सुस्वागतमिति तैरुक्ते॥ गोमयोपलिप्तायां
भूमौ पीठ्ठ्यासनेषूपविश्य दक्षिणहस्तेन ब्राह्मणदक्षिणजानुं स्पृष्ट्वा
देवब्राह्मणौ प्रश्निश्रेवाञ्छिस्वादिब्राह्मणानुदङ्मुखानभिमंत्रयेत्॥ ओं
मघ्यजीवम्याद्देवश्राद्धार्थं त्वामहं निमंत्रये॥ एवं कृताद्दिलश्राद्धार्थं च नि
मंत्रयेत्॥ एकैकं सर्वत्र निमंत्रितोऽस्मीति प्रतिवचनं ब्राह्मणस्य॥ ओं अक्रो
धनैः शौचपरैः सततं ब्रह्मचारिभिः भवितव्यं भवद्भिश्च मया च श्राद्धका
रिणा॥ इति ब्राह्मणान् श्रावयित्वा॥ सर्वायासविनिर्मुक्तैः॥ कामक्रोधविव
र्जितैः॥ भवितव्यं भवद्भिर्नो यतनेश्राद्धकर्मणि॥ इत्यर्थयेत्॥ भवितव्यमिति
प्रतिवचनं॥ ततइदं पाद्यमिति पादमुपनीय विनीतः॥ स्वयमेव तेषां पादौ प्र
क्षालयेत्॥ ततः ओं विश्वेदेवा एष वोऽर्घोनमः इत्युभयत्र ब्राह्मणपाद्यो यव
पुष्पगंधोदकैरर्घं दद्यात्॥ ओं अद्य वसव एज॥ अर्घोपुष्पं स्वधेति

3

संशयो जायते यतः॥ मौक्तार्थ मतो वह्नि कुची गौरी च पंडितः॥२॥ पुत्राधि
कार रहिताः॥ स्वीयमन्यस्य वा देशकालधनमाद्यायव शायाँक्ये सति जी
वश्राद्धं कर्तुमिच्छुर्यस्तां [illegible] कस्याचित् कुलस्य द्वादश्यां सन्निहित समरणोच्चित
स्वतिपुराण पुरूदानानि यथाशक्ति दत्वा कृतोपवासः स्त्रयोदश्यां कृति
प्रातः स्नानादि नित्यक्रियो गंगादि देशे तद संभवे शुद्धायां भूमौ गोमयेनो
पलिप्तायां धौतवस्त्रद्वयधरः कुशपाणिः प्राङ्मुख उपवीती उपविश्य कु
शत्रय तिल जलान्यादाय॥ ॐ तत्सदित्यादि संकल्प दीपिकोक्त प्रकारेणो
ल्लिख्य अमुकगोत्रस्यामुकदेवशर्मणो जीवच्छ्राद्धमहं करिष्ये इत्यभि
लप्य॥ जलमीशानादि प्राच्यां॥ स्थलजलावरभूमि कलशचंदनादि लिखि
त कमलसूर्य चंद्र गुरु गोष्ठि प्राग्नि मातृपितृ घव मतमाधारे कर्तारं यो
ज्ञारं मेरौ वरं विष्णुं यथाशक्त्या षोडशोपचारैः॥ ॐ विष्णवे नमः
इति मंत्रेण संपूज्य तदग्रे तिलजलधेनुं वक्ष्यमाणप्रकारेण न्वरद
हिण मध्य कल्पयेत्॥ सोपस्कराः सतिलाः संस्थाप्य यथाशक्त्योपचारैः सं
पूज्य॥ ॐ सोमाय पितृमते स्वधा नमः इति मंत्रेण उरस्यां निवेदये

१.४१७

६

णपूर्वेणवस्त्रादिब्राह्मणानुदङ्मुखानुत्कृष्य पूर्वमुपवेशयेत्॥ ततस्ते
षां पादयोर्दक्षिणाग्रकुशत्रयं दद्यात्॥ प्रत्यासन्नसमीपे तिलं तैलेन
श्राद्धायवेनाद्यापि नो दीपान्दद्यात्॥ तेषां चैतेजनादिद्विजेवर
वक्रांघ्रि रक्तोग्रानिजिलगौरसर्षपादीनि श्राद्धदेशसन्निधापये
त् काककुक्कुटादीन्॥ श्राद्धदेशेन प्रवेशयेत् श्राद्धदेशावरणं कु
र्वीत॥ श्राद्धदेवद्वारिणि कुंकुरीकालसर्पाणां नोजानहस्तेनप्रा
त्य॥ गायत्रीदेवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च॥ नमः स्वा
हायै स्वधायै नित्यमेव नमो नमः॥ इति मंत्रं च त्रिर्जपेत्॥ इम
मंत्रं श्राद्धांतयोः॥ पिंडदाने च त्रिर्जपेत्॥ ततः विश्वेदेवादर्भमास

४

रा

~~स्तुवं स्नेतापादयोर्दत्तु स्मां वोदकैरर्घं दद्यात्~~॥ वसुब्राह्मणपादयोर्मध्ये पुष्पाणि
तैरर्घं दद्यात् एवमेव रुद्रादित्यब्राह्मणपादयो॥ पादार्घं दद्यात्॥ तत आचमा
चमनीयमिति ब्राह्मणेभ्य आचमनार्थं जलमुपनीय स्वयमप्याचामेत्॥ पू
र्वेद्युर्निमंत्रितं पुनर्देवाक्षणः प्रदास्यामीति वक्तव्यं॥ प्रत्यर्थिनं श्लोके चाद्य
स्थाने स्वामिने दद्याति॥ ब्राह्मणोऽस्तु स्वाचरित्वाऽसिचेत्॥ पद्यविघ्नं न रज
नीयाद्यतितदा सर्वेषु मार्पविध्यागमीति प्रत्येकं वाच्यं॥ स्वागतं प्रश्ना
नन्तरमेव पाद्यादिदानमिति विशेषः॥ प्रातर्निमंत्रणापक्षेपि स्वागतप्रश्ना
नन्तरं पाद्यादिदानं बोध्यं॥ ततः श्राद्धस्थानं गत्वा॥ प्रत्यक्कृते कुशाकृपते
ऽङ्गानि पापेनाऽस्मि कुमितुत्वा ब्राह्मणान्गृहीत्वा पूर्वं कृत्वा नामना
नि उपस्थापयाज्ञाखद्य मितुपवेश्याचेत्॥ देवब्राह्मणो प्राङ्मुखोपवि

ह्मावाहयिष्य इति पृच्छा ॥ ॐ आवाहयेत्यनुज्ञातः ॥ ॐ उशंतस्त्वा निधी
मह्युशंतः समिधीमहि उशन्नुशत आवाह पितॄन्हविषे अत्तवे ॥ इत्या
वाह्य ॥ ॐ अपहता असुरा रक्षांसि वेदिषद ॥ इति तिलान्विकीर्य ॥ ॐ आ
यंतु न ॥ इति जपित्वा ॥ ततो र्घपात्रं चके ॥ प्रत्येकमेकैकं पवित्रं धृत्वा
ॐ शन्नो देवीति मंत्रं कृत्वा ॥ प्रतिपात्रं जलं प्रक्षिप्य ॥ ॐ यवोसीति मंत्राहृ
त्वा देवपात्रे यवान्प्रक्षिप्य ॥ ॐ तिलोसीति वस्वादिपात्रत्रये तिलान्
प्रक्षिप्य ॥ पंचपात्रे पुष्पगंधचंदनादीन्दत्वा ॥ देवविधिना वामहस्ते
न देवार्घपात्रमादाय तत्रस्थं पवित्रं विप्रकरे पूर्वाग्रं धृत्वा तदुपरि किंचि
दुदकं दत्त्वा ॥ ॐ यादिव्या इति मंत्रं पठित्वा ॥ विश्वेदेवा एष वो र्घो नमः ॥ ॐ
इत्यर्घं दत्वा ॥ ततो वामहस्तेन वसुपात्रं गृहीत्वा ॥ तत्रस्थं पवित्रं तद्विप्रक
रे उत्तराग्रं धृत्वा ॥ ॐ यादिव्या इति पठित्वा ॥ मोटकादीनादाय ॥ ॐ अद्य

तस्माः स्थ इति प्रत्युक्ता ॥ तस्माः स्थ इति तैरुक्ते ॥ ॐ पिंडानहं करिष्य इत्यु
क्ते कुरुष्वेत्यनुज्ञातः ॥ वस्वादिवाह्नलेख्यि खनित्रे घौ चतुरंकं मंडला
कारं वा दक्षिणाप्रवणं चतुरंगुलोच्छ्रितं सैकतं वस्वादिरूपपिंडदा
नार्थं स्थानं निर्माय तन्मध्ये दर्भा वामहस्तागृहीतदर्भं पिंजूलीमूले
न ॥ ॐ अपहता असुरा इति मंत्रेण समोपगृहीतं दक्षिणहस्तेन द
क्षिणाग्रां रेखां सकृदुल्लिखेत् उल्मुकं रेखोपर्या स्थापयित्वा ॥ दक्षिणतो नि
दध्यात् ॥ निरग्निकश्चोल्मुकानवधात् ॥ ततो देवताभ्यः इति त्रिर्जपित्वा
सतिलजलपूर्णं कमंडलौ टकादीनि चादाय ॥ पित्रतीर्थेन तदवरोधेन ॥
देवतीर्थेन वा ॥ ॐ अमुकव सवकम त्रावनेनिक्ष्व पुस्त्यं स्वधेति कुश
मूले वसुभ्योऽवनेजनं दत्वा ॥ एवमेव रुद्ररूपेभ्यो पि मध्याग्र
भागयोर्दत्वा ॥ सर्वस्मात्स्थाल्याः ह्रदेपाद न्नादुसं किंचिदन्यत्र कृत्वा त

R

ऽपोशिवद्रूवचनांततत्तत्राभ्युक्ष्य ॥ ततोऽन्नसूक्तादिकं पठित्वा ॥ उ
द्धृत्य भिक्षान्त इति चोक्त्वा ॥ अवंतः ॥ प्रक्षाल्य हस्तौ पात्रासाद्योऽन्ना
नंददान् ॥ ते च वाग्यमसादिनियमवंतः ॥ ॐकारपूर्वं भुंजीरन् ॥ प्राड्
केर्णां तेष्वन्नसूअमाहुतिं वषट्पूर्वां कपृष्ठवां गायत्रीं त्रीः सकृद्वा जयेत् ॥
ततः जपित्वा पात्रे दर्भमध्यासीनः ॥ ॐ मधुवाता इति ऋचं मधुमधुम
धु इति र त्रोधी ॥ कृष्ण जपाज ॥ इमा या ऋचः ॥ ॐ नमस्सुर्म्यं विद्रूपा
दन्ममने नैकचतुर्व ॥ नमः पिनाकहस्ताय वज्रहस्ताय ठे नमः ॥ इति
पठित्वा ॥ भूमिं तिलैः कीर्यं वक्त्वादिदृक्ष्य पतपात्रान्मरणं ध्यायेत् ॥ ॐ
उदीरितामिदादि च जपेत् ॥ अथ तृप्तान् ज्ञात्वा ॥ उच्छिष्टसन्निधावास्त
तदृशेन स्वकुशत्रयं भूमिं प्रोक्ष्य सर्वप्रकारमनुष्यस्सतिलमेकी
कृत्य मोटकतिलजलानि तदर्भेषु दद्यात् ॥ ॐ अग्निदग्धा इति मंत्रेण विक
रेत् ॥ ततः आचम्य हरिं स्मृत्वा हस्तौ प्रोऽक्षेत् जलं गंडूषं दत्वा गायत्री प
जपित्वा ॥

॥

श्री०

13

कं विसृजेत् ॥ ततः पूर्ववदेव नावसिद्धजलेन पिंडोपरि प्रत्यवनेजनं
दत्वा ॥ नीवीं विस्रंस्याचम्य ॥ ॐ नमो वः पितरो रसायेति षडंजलिना पितॄणां
नमस्कारः ॥ गृहान्नः इत्यादिना पितृभ्यः आशीः ॥ प्रार्थनमिति विभागः ॥
ततः ॐ एतद्वः पितरो वास इति मंत्रं पठित्वा ॥ ॐ अद्य वसुरूप एतत्तद्वासोमु
ष्यं स्वधेति ॥ ॐ अद्य रुद्ररूप एतत्तद्वासोमुष्यं स्वधा ॥ ॐ अद्यादित्यरूप एत
त्तद्वासोमुष्यं स्वधे उक्त्वा ततः पिंडोपरि सूत्रमूर्णास्त्रं वा दसां
पंचाशद्वर्षोपरि यजमानलोम वा दद्यात् ॥ ततो गन्धादि ब्राह्मणेभ्यो नाचा
मेत् ॥ ततः सर्वेषामेव ब्राह्मणानां दक्षिणकरे तिलवाप्यापः संतिष्ठंति जलं सौ
मनस्यमस्त्विति ॥ पुष्पाणि ॥ अक्षतं चारिष्टमस्त्वित्यदत्तं ॥ ॐ पवित्रं मीतिपवि
न्दत्वा सर्वत्र यथासंभवं प्रतिष्ठितवान् ॥ ॐ अद्य वसूनां दत्तैतदन्नपानादि
कमक्षय्यमस्त्विति सतिलमक्षय्योदकं ऊर्ध्वमुखं करे दद्यात् ॥ एवमेव
रुद्राणां आदित्यानांच ततो द्विरेकं करे दद्यात् ततः प्राङ्मुख उपवीतीत

श्री०

न्यथा प्रति लजलं अंजनमहतं सर्वमेकत्र पात्रे कृत्वा वस्वादिभ्यो वि
स्त्रोपमान्॥ त्रीन्पिंडान्विमीवमधुघृताभ्यामभिघार्य सतिलान्॥ स
व्योपगतांस्तत्दक्षिणहस्तेनैव वस्वादिभ्यः प्रत्येकं स्वीयस्वीयावनेजनस्था
ने दद्यात्॥ सोदककृतिलजलानि पिंडं वा दद्यात्॥ ॐ अद्य वसवऽमुकपुरुष
ष्यं पिंडः स्वधेति कुशमूले दत्वा॥ द्वितीयपिंडमादाय॥ ॐ अद्य रुद्रा
एवपुरुषष्यं पिंडः स्वधेति कुशमध्ये दत्वा॥ तृतीयं पिंडं चादाय॥ ॐ अ
द्य आदित्या एवपुरुषष्यं पिंडः स्वधेति कुशाग्रे दत्वा लेपभागभुजांतृप्त्य
र्थं हस्तलेपभागभुजः प्रीयंतामिति वस्वादिपिंडाधारकुशमूले करं प्रो
क्ष्य दक्षिणतः अपहरिं स्मृत्वा॥ ॐ अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषाय
ध्वमिति पठित्वा वामावर्तेनोदङ्मुखो भूत्वा संनियम्य तेनैव यथा
परावृत्य॥ ॐ अमीमदंत पितरो यथाभागमावृषायिषत इति जपान्वा

तानेवपिंडांस्त्रीन्भूम्याम्प्रक्षेपयेत्॥ततःपिंडाधारकुशान्॥वह्नौ
निक्षिप्यदेवविधिनाविश्वेदेवब्राह्मणाभ्यां॥ॐअद्येत्याद्युल्लिख्य
कृतैतच्छ्राद्धस्यादक्षिणांगभूतविश्वेदेवश्राद्धसांगतासिद्ध्यर्थंतिलपूरि
तकांस्यपात्रंसदक्षिणममुकामुकगोत्राभ्यांब्राह्मणाभ्यामहंदद
इत्युत्सृज्यताभ्यांप्रतिपादयेत्॥स्वस्तीतिताभ्यामुक्ते॥ततउत्तरस्यां
सोमोद्देश्यकंसोपस्करंजलधेनुंवसुस्थानीयब्राह्मणायप्रतिपा
दयेत्॥दक्षिणस्यांमन्यूद्देश्यकं॥रुद्रस्थानीयब्राह्मणायप्रति
पादयेत्॥मध्यस्थांयमोद्देश्यकांसूर्य॥स्थानीयब्राह्मणाय
प्रतिपादयेत्॥विश्वेदेवार्पितांमितिदेवब्राह्मणौवाचयि
त्वाभिब्राह्मणाननुज्ञाप्यपंक्तिमूर्द्धन्यंसंगृह्यगृहीत्वागृही॰ राम

मनाः कृतांजलिर्दक्षिणां दिशं पश्यन् ॥ वस्त्वाग्रासन्सौम्य स्त्राशिषो
गृह्णीयात् ॥ ओं अघोराः पितरः संत्विति वदेत् संत्विति तैरुक्ते ॥ ओं
गोत्रं नो वर्द्धतां दातारं नोभिवर्द्धतां वेदाः संततिरेव च ॥ श्रद्धा च
नो माव्यगमद्बहुदेयं च नोस्त्विति ॥ अन्नं च नो बहुभवेदतिथींश्च लभे
महि ॥ याचितारश्च नः संतु मा च याचिष्म कंचन ॥ एताः सत्याशिषः
संत्विति वदेत् ॥ संत्विति तैरुक्ते ॥ पिंडोपरि सपवित्रकुशानास्तीर्य
स्वधां वाचयिष्य इत्युक्ते ॥ वाच्यतामित्युक्ते ॥ पितृभ्यः पितामहेभ्यः
वृद्धपितामहेभ्यो ॥ मातामहेभ्यः ॥ प्रमातामहेभ्यो वृद्धप्रमातामहेभ्यः
स्वधोच्यतामिति वदेत् ॥ अस्तु स्वधेति तैरुक्ते ॥ सपवित्रं दकं तदित
त् पिंडोपरि ॥ ओं ऊर्जं वहंतीरित्यभिषिंचेत् ॥ ततः स्वस्थान स्थि

17

तोदकपात्रेण विसर्जयेत् ॥ ॐ वाजे वाजे इति जपेत् ॥ ततस्तं देवं ब्राह्मणान्
विसर्जयेत् ॥ ततस्तान्बहिःस्थितान्प्रदक्षिणीकुर्वन् ॥ ॐ आमा वाजस्य प्रस
वो जगम्याद् इमे द्यावापृथिवी विश्वरूपे आ मां गंतां पितरा मातरा चा मा सो
मो अमृतत्वेन गम्यात् ॥ इति मंत्रेण सीमांतमष्टौ वा पदान्यनुव्रज्य ॥ उ
दकधारया प्रदक्षिणीकृत्य गृहं प्रविशेत् ॥ ततो रक्षादीपं निवेद्य
मपवा ॥ उच्छिष्टापनयनं लिंपनं प्रतिपत्तिं जलादि ॥ प्रद्वेषणं कृत्वा ह
स्तौ पादौ प्रक्षाल्याचम्य ॥ ॐ नमो नारायणायेति सहस्रं स्मरन् ॥ ह मस्व
स्वस्थानं गच्छेत् सुह्मा पुष्पांजलिना शिरसा स्पृष्ट्वा ॥ भूरिभोजनं ब्राह्मणे
भ्यो दत्वा स्वयं पारणं कृत्वा ॥ रात्रौ संध्यावंदनादि कृत्यं कृत्वा ॥ कोम
कुलेशानं ॥ निशेषेण नारायणं स्मरन् ॥ यथाशक्ति जागरणं कुर्यात् ॥
इति त्रयोदशीकृत्यं ॥ चतुर्दश्यां प्रातः स्नानादि पंचयज्ञांतं निर्वर्त्य स्वा

॥२०॥ 18

जी०

स्थले ग्रामहर्म्ये द्वारे लोहरे दक्षिणपः॥ पश्चिमेन वैश्यो दक्षिणेन शूद्रो
पवान्॥ वक्ष्यामि लोहरं वउनिच॥ ओं उं तं ते पुरु रीकदनमसोविश्वभा
वन॥ नमस्ते सुरूर्वाके शम हापुरवपूर्वजेति पठन्॥ विकरन्॥ सदा
नद्याः कूपे तरजलाशये वपासंभवं जह्यात्॥ तत्र स्मिं श्रुद्धिं दद्दि लाधि
मुरवः॥ स्मार्तं लौकिकाग्निं ढाकयं पकाञ्जम॥ चित्यर्थं स्थानं संछिसत्रे व
र्णकद्वाराचितां विर्माय॥ यदि स्मार्ताग्निर्नास्ति तु कादाघ्रत्यहृशाववहा
ताः॥ कर्तव्यः॥ स्वशाखोक्तं पूर्णाहुतिं तहोमं कृत्वा॥ निरग्निस्तु तदाग्रधा
ने होमस्थाने सं पैपचमाचरुद्राचपुरुषवादिस्वाहातेतं संस्कृताग्नेनाहुति
त्रयं हुत्वा॥ एवं वा मातृकुशैः कृता दृहलोक गमनहेतुमात्मप्रतिकृतिम
स्येनपितृकर्म कृत्वा॥ पत्नाद्य प्रत्यहं शव दाहो हो नैति कर्तव्या तथा घोसुवं दा
तयेत्॥ विद्यमानस्मार्ताग्निस्तु स्वचयेव दहेदिति विशेषः॥ ततः स्पर्शातरे

राम

॥२०॥

एकैकं पिंडं जलपूर्णकुंभे॥ निधायनाभिमात्रे जले गत्वा॥ एकैकं जलम
ध्ये निक्षिपेत्॥ ततः एकैकं जलपूर्णकुंभं प्रागुक्तमन्त्र॥ रावमेकैकं च तिलज
लांजलिमित्येकं पंच पंचाशत्कुंभांजलांजलयश्च प्रेतमुद्दिश्य हिततना
मगोत्राभ्यां तोयपात्रतो यांजलिदानवद्द्यात्॥ ततो गृहमागत्य सायं
गृहद्वारे पंतेन्द्रिकाष्ठकादौ॥ पात्रद्वये क्रमेण क्षीरं जलं च॥ प्रक्षिप्य
जीवात्र स्नाहीति जलपात्रं निवेदयेत्॥ जीवेंद्र दुग्धं पिवेति दुग्धपात्रं
निवेदयेत्॥ क्षत्रमद्यपि मात्रं॥ नोक्तं तथापि तत्र पिवेद्यं॥ प्रकृतौ
दर्शनात्॥ रात्रौ दक्षिणाग्रदर्भेषु उदक्शिरः स्वपेत्॥ प्रातराद्यस्माद्व
विधानादेकरात्रमशौचमिति वदंति॥ इति चतुर्दशी कृत्यं॥ प्रातर
मावस्यायां सूर्योदयं नंतरं स्नात्वा विप्राद्विजोमेण वा यथा युध॥ प्र

तो दर्भवटोः स्वसूत्रः नद्यादौ ऽग्निं संस्कृत्य हुत्वा ॥ गोमयोदकेनोपलिप्ते सपिंडस्त्री
छायास्वपंचपाकमारभेत ॥ पाकैः पाकेकृतेऽग्नेयादि पंच कं दत्वा ॥ कुशति
लजलान्यादाय ॥ ओं अद्याऽमुकेमासेऽमुकपक्षेऽमावास्यायांतिथौ अमु
कगोत्रस्य मम अमुकदेवशर्मणः मरणोत्तरं भविष्यत्प्रेतत्वविमुक्ति
कामो ॥ अद्यादिषोडशश्राद्धान्यहं करिष्ये ॥ ओं अद्य षोडशश्राद्धांतर्ग
तायश्राद्धमहं करिष्ये ॥ एकादशमासिकाद्यंतरेऽद्यकृत्यानसंभवेषो
डशपदस्थाने सपदशपदंप्रयोज्यं ॥ एवमेव मासिकादावपि एवकृ
एवकृ ॥ अभिलापः कार्यः ॥ आद्यश्राद्धीयपिंडसमीपे कूर्चत्रयं घटान्न
मांसादिपिंडिः ॥ पूरयेत् ॥ इति विशेषः ॥ अन्यत्सर्वं शय्यादानं कांचनपुरु
षदानं ॥ द्विजदंपतीपूजनं वृषोत्सर्गं ॥ आद्यश्राद्धादिषोडशश्राद्धानि
प्रत्यहमतवत्कर्तव्यानि ॥ मरणोत्तरमेवप्रेतशब्दोच्चारणात् ॥ प्रेतशब्दो
च्चारणाभावः ॥ इति जीवश्राद्धप्रयोगः ॥ जीवश्राद्धेऽत्रकालीनविशेषा

23

ऽग्निं मुद्रिं कृत्वा॥ संगृह्य तरं प्रक्षाल्य॥ मृद्भाजने निक्षिप्य तं तुलसीचन्दनं स्थाली द्वये
निवापं कृत्वा॥ श्रोत्रादि पद्मानि प्रमृत्तिद्रशाकपर्दिनि तान्दग्ध्वा प्रत्येकं पचेत्॥ सिद्धे
पिधायोत्तारयेत्॥ तदग्नि समीपे कर्षूत्रयं कृत्वा प्रत्येकं दुग्धक्षीरपात्रो
दकैः पूरयेत्॥ तत्समीपे मृद्भूमौ तानि त्रीणि कुर्यात्॥ ॐ रुपमै नमस्तुभ्य
मित्यनेनैकं भूमौ निवेद्य॥ ॐ यमाय नमस्तुभ्य मित्यनेनापरं पूरयन्निवेद्य॥
ॐ रुद्राय श्मशानपतये नमस्तुभ्यं नमः इति तृतीयमिति निवेदयेत्॥ ततो
दीपं प्रति कृत्वा दाहमग्निं॥ ॐ क्रव्याद वह्नित प्रार्थये ऽस्मै नमः॥
इति पठन् दीपान्ते जलं कुम्भजलेन निर्वापयेत्॥ ततः स्नात्वा ना
भिमात्रजले स्थित्वा दक्षिणमुखः प्राचीनावीती॥ ॐ यमाय स्वधा
नमः॥ ~~ॐ कालाय स्वधा नमः ॐ द[illegible]णाय स्वधा नमः~~ ॐ अन्तकाय स्व
स्वधा १ धा नमः ॐ वैवस्वताय नमः ॐ कालाय स्वधा नमः ॐ सर्वनहरणा
ॐ धर्मराजाय स्वधा नमः ॐ मृत्यवे स्वधा नमः॥ २

जी० श्रा०
११

पत्स्वधा नमः॥ इति प्रत्येकमेकैकं सतिलं जलांजलिं दत्वा॥ वहिराग
त्य॥ ॐ नमो रुद्राय स्वधा नयतये नमः॥ इति मंत्रेणाग्निलोदकपूर्ण
कुंभमभुविविकरेत्॥ ततोऽन्नमेदङ्मिणाग्रकुशात्रयमालीय॥ ॐ भूरुत्र
वाहाय रुद्राय स्वधा नमः॥ इति मंत्रेण रुद्रं स्मरन्॥ ॐ अमुकगोत्रा
ऽमुकशर्मन्नेतत्तिलोदकं तुभ्यमस्त्विति॥ तिलोदकं स्वस्मै दर्भोपरि
प्राचीनावीती पातितवामजानुर्दद्यात्॥ ततः पूर्वकृतचरुद्वयं
प्रत्येकं पंच पंचेति दशपिंडान्निर्माय समरेऽनुरीय दशपिंडदाने
निकर्तव्यतया प्रेतस्य देहेरवरहितत्वाद् दशपिंडान्दत्वा॥ प्र
त्येकं गंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यं दत्वा॥ सर्वेषामन्नदोस्त्विति ब्रू
यात् ततः प्रसन्नवदनं विकुंसस्मरेत् पिंडानादायोक्षणिनिवदने

श्राद्ध
११

॥४॥

ती०

25

प्रभासपत्रस्य बलं तिलपात्रे यदि न्यसेत्॥ सुवर्णं गुडसंयुतं स्पृष्ट्वा
शर्करपात्र या॥ पालप्रभासं तांबूलं सस्म्यापलसपद्यत॥ इन्दुपाद
दर्भ सेय क्षितकंठ लकंबला॥५॥ ताम्रपत्री कांस्य दोहनाय दद्यात्
संयुतया॥ पुष्पं वनस्पती शार्दूल सवनीत सया सा॰ नाः॥६॥ सुव
र्णं संगी गौ पद्म खुरा वंचरत्न मयाभ्युवि॥ चत्वारि तिलपात्राणि
चतुर्दिक्ष विन्यसेत्॥ सप्त व्रीहि सप्तधान्य दिद्रु सर्वो
पद्रिपतः॥ स्नेन विधिना दद्यात् क्षीरधेनुं महामुने॥७॥ सर्वा
न्स्नाता दानवाप्नोति यां प्रध्यायति मानवः॥ सर्वपाप विनिर्मु
क्तः पितरं सपितामहं॥८॥ तारये समुनींद्र यः क्षीरधेनुप्रदो
नरः॥ पद्म स्न प्राप्तिविधि वक्ष्याम्येवं विधानुत्ते॥१०॥ चतुर्दश

स्रुवाकृतं ॥ तिलपात्रमणिं ताम्रमयं तु ॥ दधिपात्रस्य कांस्यमयं
॥ चानुसंधं ॥ नवाधामानि पार्श्वे द्वे कुशादीनि घ्राणं देशे त्रि
गुपत्रं स्रवणं तेभ्यः ॥ यज्ञोपवीतं शिरः स्थाने स्थापयेत् ॥ वस्त्रेणाच्छा
दयेत्तेन धेनुं व[illegible]कार्यः ॥ कृत्वैवं पूजयेद्भक्त्या घृतमयं ॥ सर्वा
न् कामानवाप्नोति ये दिव्या येच मानुषाः ॥ शरीरारोग्यवान्वा
धाप्रणाशः सार्वकामिकः ॥ न तं भवति दत्ता या जलधेनुर्नरेश
यः ॥ इति विष्णुधर्मोत्तरे जलधेनुदानं ॥ क्षीरधेनुःप्रकारः ॥ अ
नुलिप्ते महीपृष्ठे गोमयेन नरोत्तम ॥ गोचर्ममात्रमानेन कुशा
नास्तीर्य सर्वतः ॥ १ ॥ तस्योपरि महाराज न्यसेत् कृष्णाजिनं बुधः ॥ ततो
परी कुंडलिकां गोमयेन कृतां मयि ॥ क्षीरकुंभं ततः स्थाप्य च
तुर्थांशेन वत्सकं ॥ सुवर्णमुखशृंगाणि चंदनागुरुकाणि च ॥ २ ॥

26

२५